

Türkiye Türkçesi

**AĞIZ ARAŞTIRMALARI
ÇALIŞTAYI BİLDİRİLERİ**

25-30 Mart 2008 Şanlıurfa

Balıkesir "Çepni" Ağzı • 485

H. Kahraman MUTLU

Doğu Grubu Ağızlarında Ünlü Uyumlarının Bozulması • 511

Fatih ÖZEK

Muş-Bulanık Terekeme Ağzı • 523

Osman ÖZER

"düneyn / dünen" Zaman Zarfı Üzerine • 531

Muna Yüceol ÖZEZEN

Anadolu'daki Nüfus Hareketlerinin Ağızların Oluşmasına ve
İncelenmesine Etkileri • 541

Nevzat ÖZKAN

Bitki Adları Sözlüğü ve Bitki Adlarının Derlenmesiyle İlgili Sorunlar Üzerine • 559

Mehmet ÖZMEN

Ağız Araştırmalarında Kadın • 565

Jale ÖZTÜRK

Uluslararası Fonetik Alfabe ve Türkiye'de Ağız Araştırmaları • 575

Çetin PEKACAR

Figen DİLEK

İç Sebepleriyle Türkiye Türkçesi Ağızlarında Ünlülerle İlgili Ses Olayları • 591

Mukim SAĞIR

Standart Dil ile Halk Dili Arasındaki Anlam ve Kullanım Farklılıkları Üzerine • 599

Gülden SAĞOL YÜKSEKKAYA

Anadolu Ağızlarına Ait Sözcük Haritaları Oluşturulabilir mi? • 611

Mustafa SARI

El Yazmalarında Ağız Özellikleri

(Baba Cem'in Karadağ Destanı Adlı Yazma Eser Örneği) • 617

Ali SÖZER

Yer Adları Açısından Derleme Sözlüğü • 627

Mustafa ŞENEL

Türkiye Türkçesi Ağızlarında Çağdaş Kıpçak Lehçeleriyle Ortaklık Gösteren
s > h Değişimi Üzerine • 671

Mustafa TANÇ

Denizli İli Ağızlarında Zaman Eklerinin Kullanımı • 679

Turgut TOK

STANDART DİL İLE HALK DİLİ ARASINDAKİ ANLAM VE KULLANIM FARKLILIKLARI ÜZERİNE

Gülden SAGOL YÜKSEKKAYA*

Çok çeşitli görünümleri olan dil, içerdiği kelimeler, kullanıldığı alanlar vb. bakımından *halk dili*, *standart dil*, *konuşma dili*, *yazı dili*, *bilim dili*, *edebiyat dili*, *medeniyet dili*, *millî dil*, *resmî dil*, *ölü dil*, *yaşayan dil*, *karma dil*, *özel dil*, *yapma dil*, *ana dil*, *aracı dil*, *arı dil* gibi çeşitli tabakalara ayrılır (Topaloğlu 1989: 55).

Standart dil, bir dilin kullanıldığı saha içinde iletişim alanı en geniş olan biçimdir ve farklı ağızları konuşanlar arasında bir iletişim aracı durumundadır. Standart dilin öğrenilmesi ve kullanılması belli bir saygınlık sağlar. Bir dil alanı içinde görülen konuşma biçimlerinin, söyleyiş türlerinin, kimi durumlarda da toplumsal özellikleri yansıtan kullanımların bütününe *halk dili*, halk dilinin belli yerleşim bölgelerine, kişilere has olan şekline ise *ağız* denir.

Ağızlar, resmî ortamlarda kullanılmaktan kaçınılan, yazılı bir gelenek oluşturamamış, iletişim alanı sınırlı, saygınlığı standart dile göre daha az, okullarda öğretilmeyen yerel konuşma biçimleridir (Aksan 1979 I: 84). Bir sözcüğün çekimi veya söylenişi ya da bir kavramın anlatımı, ülkenin farklı yörelerinde doğmuş, yetişmiş kişilerde farklılık gösterir, ama belli bir yörenin ağızını konuşan kişiler, değişik çevrelerden kimselerle konuşurken, bir dilekçe yazarken ifadelerini değiştirme, kitaplarda, gazetelerde, radyolarda kullanılan, standart dile has söyleyişe uyma gereğini duyarlar (Aksan 1979 I: 84).

Standart dille ağızlar arasında ses özellikleri ve kurallara uyma bir yana bırakılsa bile, kullanılan sözcüklerin seçimi ve çeşitliliği yönünden çok çeşitli farklılıklar ortaya çıkar (Aksan 1979 I: 87). Tabii bu tür farklılıkları standart dilin kelime hazinesinden, standart dilin sözlüklerinden tespit etmek o kadar da mümkün değildir. Belli bir yörenin ağızını konuşan kimse, standart dildeki bütün değişimlerden haberdar olmayabilir, hangi sözcüklerin kullanılabileceğinden, sosyal açıdan kabul edilebilir olduğundan emin olmayabilir.

Aynı dil birliği içinde de kültür açısından ayrı düzeydeki kimselerin aynı dili kullanışı birbirinden farklıdır, ama aslında seçilen kelimelerin davranışları etkilediği inkâr edilemez bir gerçektir.

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İSTANBUL

Bu çalışmada standart dilde ağızlardan farklı anlamda kullanılmakta olan veya halk diliyle standart dilde ortak kullanılan birtakım akrabalık ve hitap sözcüklerinin standart dil kullanıcısının bakış açısına göre hangi dil düzeyinde oldukları, kabul edilebilirlikleri üzerinde durulacak, bu sözcüklerin *Derleme Sözlüğü*'nde ve Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan *Türkçe Sözlük*'ün 2005 baskısında ve aynı sözlüğün 2008'de hazırlanan yoğun diskinde ne şekilde yer aldıkları gösterilecektir.¹

Karı²-koca: *karı* standart dilde “bir erkeğin evlenmiş olduğu kadın, eş, refika, zevce” karşılığındadır, kaba konuşmada ise “kadın” anlamında kullanılır.³ Bu kelime *Türkçe Sözlük*'te halk ağzında açıklamasıyla “yaşlı, ihtiyar” anlamında verilmesine rağmen biz kelimeyi bu anlamıyla *Derleme Sözlüğü*'nde de buluyoruz.⁴ Aslında sözcüğün bu anlamı bugün standart dilde kullanılmadığı için *Türkçe Sözlük*'ten çıkartılabilir. Ayrıca biliyoruz ki bu kelime, ağızlarda “eş, zevce” anlamının yanı sıra özellikle bazı yörelerde çok yaygın olarak olumsuz gönderme içermeksizin “kadın” anlamıyla da kullanılıyor, yani kelimenin halk dilindeki “kadın” anlamı, standart dilde kaba konuşma unsuru olarak görülüyor.

Kelimenin “kadın” anlamı bir yana, bugün *karı* ve hatta *koca*⁵ kelimeleri standart dilde “eş” anlamında bile kullanılmaktan kaçınılıyor, onun yerine her iki taraf için de *eş* kelimesi tercih ediliyor.⁶ Aslında bu kelimeler olumsuz bir gönderme içermiyor, sadece insanlar bunların yerine *eş* kelimesini tercih ediyorlar.

¹ Bu konudaki diğer örnekler için bk. Sağol Yüksekaya 2008.

² Kelimenin orijinal anlamı “yaşlı (insan veya hayvan için)”dır. Azerbaycan Türkçesi ile Osmanlı Türkçesinde “yaşlı kadın” anlamında kullanılıyor, buradan da “eş” anlamına geçiyor. Tarihi dönemde hem “yaşlı kadın”, hem de “yaşlı erkek” karşılığında kullanılmıştır.

³ **Karı I.** Bir erkeğin evlenmiş olduğu kadın, eş, refika, zevce, 2. *kaba Kadın*, 3. *hlk.* Yaşlı, ihtiyar (TS 2005).

⁴ **Karı** Yaşlı, eski. (-Ml.) (DS 1975). **Karıcı** Oyun bozucu, mızıkçı. (*Düzce, -Bo.; Şarkışla -Sv.) (DS 1975). **Garıgullet** Kadınlar topluluğu. (Uluşiran *Şiran -Gm.) (DS 1972).

⁵ **Koca** Bir kadının evlenmiş olduğu erkek, eş, zevce (TS 2005). **Koca I.** Büyük, geniş, 2. Kocaman, iri, 3. Yaşlı, ihtiyar, pir, 4. Yüksek, 5. *mec.* Büyük, ulu (TS 2005). **Goca I (goja)** İhtiyar, yaşlı. (Güney *Yeşilova -Brd.; Oğuz *Acıpayam -Dz. ...) (DS 1972). **Goca (II)** Büyük, iri. (Güney *Yeşilova -Brd. ...) (DS 1972). **Kocasak** Koca arayan kız. (-Ks.) (DS 1975).

⁶ *Karım* ve *kocam* gibi kullanımların neredeyse terk edilip yerine iki taraf için de *eş* kelimesinin tercih edilmesi ile ilgili olarak gazete köşelerinde yazılar da yayımlanmıştır: “Bir “eşim”dir gidiyor. ... Virüs gibi yayıldı o da yeni nesil sözde kibarlık lakırtısı olarak. Nereye gitti bizim güzelim “karım” “kocam” laflarımız? Ne oldu onlara? Tedavülden mi kalktı “karı koca” kelimeleri? Durduk yerde onlar da mı ayıp kategorisine mi girdi? “Kadın” kelimesi gibi onlar da mı tabu oldu? Kocasıyım, karısıyım dediğimiz zaman “ay ne kaba kadın/erkek”mi diyecekler bize?...” Tuğçe Baran, 06.08.2007, Vatan.

“... Varsa yoksa “eş”... Eş aşağı, eş yukarı... Kadın da erkeğin eşi, erkek de kadının eşi. Artık entel çevrelerde “karım” ya da “kocam” demek ayıp karşılanıyor. Tamam, “beyim, efendim, helalim, kıymetlim” ya da “köroğlu, kaşık düşmanı, eksik etek” gibi köylü ağızları beklemiyoruz ama, bu kadan da fazla. Elli beş yıldır Türkçe konuşuyorum, ana dilimde “eş” diye hayvanlara denir. Kuşun, arslanın, kaplanın eşi olur, insanın değil. ...

... “Karı” kelimesi de hiç de aşağılayıcı bir tanım değildir. Eski Türkçe’de “yaşlı kadın” anlamına gelir, günümüzde “nikâhlı eş” yerine kullanılır. Daha genel bir anlamı “insan dişisi” olur. ...” Engin Ardıç, 08.08.2007, Akşam.

İşin bir de şu yönü var ki yakın dönemde kadın karşılığı kullanılan kelimelerde bir belirsizlik yaşıyor, insanlar kadın anlamında hangi kelimenin kabul edilir olduğu hususunda tereddüt yaşıyorlar. Mesela yakın zamanda kadın anlamında **bayan** kelimesinin kullanılmaya başlanması da bu sebeptir. Tabii bazı sözcüklerin zamanla kaba dil kapsamına girmesi veya başka bir tabakaya dâhil olmasının başka açıklamaları da olabilir.

Osmanlı döneminde *karı*, *koca* yerine, yaygın olarak *zevç*, *zevce*, *refika* vb. kelimeler kullanılıyordu. Asıl Türkçenin halk dilinde kalmış olduğu düşüncesiyle bazı yabancı asıllı kelimeler terk edilmiş, bunların Türkçeleri standart dilde önceleri büyük beğeni kazanmış, *karım*, *kocam* gibi kullanımlar çok yaygınlaşmıştır, ama *karı* kelimesinin iyeliksiz hâli yadrganmaya devam etmiş, erimemiştir. Hatta bu kelime kaba konuşmada öylesine kötü kullanılmıştır ki özellikle kadın dernekleri medeni kanundan bile bu kelimenin çıkartılmasını istemişlerdir. Bu uygulama *koca* kelimesi için geçerli değildir. Ama *karı* sözcüğü aşağılama amaçlı kullanılıncaya *karım*, *kocam* da yerini yavaş yavaş her iki taraf için de kullanılan *eş* kelimesine bırakmaya başlamıştır.

Ayrıca zaman içinde çeşitli sebeplerle kelimeler eskiyebiliyor, değişebiliyor. *Şekerim*, *nonoşum*, *cicim* gibi hitaplar 1950'lerde ve sonrasında çok hoş ve sevimli hitaplar olarak görülürken şimdi öyle karşılanmıyor.

Her ne kadar *karı* ve *koca* kelimelerinin kullanımı yakın zamanda tercih edilmiyor olsa da *karı koca* ikilemesi henüz aynı muameleyi görmüyor. Cumhuriyet dönemindeki kullanımı bozulmamıştır.

Kaynana-kaynata: *Kaynana* kelimesi standart dil kullanıcısı için teklifsiz konuşmaya ait bir sözcüktür, onun yerine **kaynvalide** kelimesi tercih edilmektedir.

Bu sözcük, deyimlerinden de anlaşıldığı üzere olumsuz gönderme içermektedir: "İleri geri veya yersiz konuşma, gereksiz dedikoðu yapma" anlamında *kaynana ağzı*, "iğne oyası motifi; dil biçiminde yassı ve dikenli dalları olan bir kaktüs türü" anlamında *kaynanadili*, "bir sap etrafında çevrilen, çevrildikçe takırtılı bir ses çıkaran çocuk oyuncuğu" anlamında *kaynana zırlıtısı*, "kaynana geline veya damada kötü davranmak; bir yakınına gereğinden çok karışmak" *kaynanalık etmek* gibi.

Kaynana kelimesi ağızlarda yaygın olarak kullanılıyor, olumsuz anlam içerip içermediği ise aslında kelimedden kaynaklanmıyor, eşin annesine bakış açısıyla ilgili psikolojik bir durum söz konusudur.

Kaynata kelimesinin durumu biraz daha farklıdır. Olumsuz anlam içeren deyimleri olmadığı gibi, henüz *kaynana* sözcüğü kadar kullanımından özellikle kaçınılır duruma gelmemiştir, ama yine de biliyoruz ki standart dil konuşanı tarafından *kaynata* teklifsiz konuşma ürünü olarak görülür ve onun yerine **kaympeder** sözcüğü tercih edilir.

Aslında **ana** kelimesi de standart dil konuşanı tarafından bilinmekle birlikte standart dilde “çocuğu olan kadın, anne” anlamında kullanımı sınırlıdır, bu anlamda *ana* değil de sözcüğün **anne** biçimi tercih edilir.⁷ Standart dil sözlüğünde yer aldığı için *Derleme Sözlüğü*’nde bulunmamakla birlikte aslında bu sözcük ağızlarda “anne” anlamıyla çok yaygın olarak kullanılır. Standart dilde ise geçmiş dönemde *ana* yerine **validenin** tercih edildiğini biliyoruz.⁸ Ağızlarda “anne” anlamında kullanılan başka kelimeler de vardır, **nene/nine** gibi. “Üvey anne” anlamında kullanılan **analık** kelimesi de halk ağzından girmiş bir sözcüktür, standart dil konuşanı *analık* sözcüğü yerine **üvey anne** veya anlamı hafifleten ve daha olumlu çağrışım yapan **cici anne** sözcüklerini tercih eder,⁹ ama *analık* sözcüğü ağızlarda bu anlamıyla yaygın olarak kullanılmaktadır. Tabii üveylikle ilgili kelimelerin psikolojik bir yönü vardır. Standart dilde **üvey ana** yerine *üvey anne* veya *cici anne* tercih edildiği gibi, **sütana** yerine de **sütanne** tercih edilir.

Herif: “Meslek, sanat, âdet” anlamlarına gelen *hurfet*’in sıfat-ı müşebbesi olan *harîf/herîf*, Arapçada “mesleğinde işi aynı kişi, meslektaş ve birbirinden alışveriş eden kişi” anlamlarını içerir (Sarı [1982]: 294; *Ahter* 1242/1823).

Türkçede ilk olarak Karahanlı Sahasında *Kutadgu Bilig*’de “rakip” anlamıyla tesadüf ettiğimiz kelimenin¹⁰ tarihî lehçelerden bugüne kadar sözlük ve metinlerde “1. Meslektaş (Toven 1330/1912), 2. Rakip, 3. Düşman (Meninski M DC LXXX), 4. Akran, denk, eş (Firdevsî’nin *Şehnâme*’si)¹¹ (Beyreli-Kültürel 1999), 5. Teklifsiz arkadaş, dost (*Menâkıb-ı Mevlâna*)¹² (Ersoylu 2001), 6. Kişi, kimse, adam (Seyf-i Sârâyî, *Gülistan Tercümesi*)¹³ (Özkan 1993), 7. Adi, bayağı adam, aşağılık veya şüpheli görülen kimse, 8. Koca” karşılıklarına geldiğini tespit ediyoruz.¹⁴

Kelimenin “adi, bayağı adam” anlamını ilk olarak 1891’de kaleme alınan

⁷ **Ana** 1. Çocuğu olan kadın, anne, 2. Yavrusu olan dişi hayvan, 3. Dinî bakımdan aziz tanınan bazı kadınlara verilen saygı unvanı, 4. *ünl*. Yaşlı kadınlara saygılı bir seslenme sözü, 5. Velinimet, 6. Alacağın veya borcun, faizin dışında olan bölümü, 7. Temel, asıl, esas, 8. *mat*. Çizgilerden herhangi birini anlatan kelimeye sıfat olarak geldiğinde o çizginin, belirli bir kural altında hareket ederek bir yüzey oluşturmaya yaradığını anlatır (TS 2005). *Derleme Sözlüğü*’nde **ana bacı** “bir topluluğa çıkarılacak yemeği düzenliyen, idare eden kadın”, **ana bala** “anne ile çocuğu, ana evlat” gibi maddeler yer almaktadır (DS 1963).

⁸ Tevfik Fikret şiirlerinde “anne” anlamında *nine* sözcüğünü kullanır.

⁹ **Analık** 1. Anne olma durumu, 2. Anne olma duygusu, 3. Anne yerini tutan veya anne kadar yakınlık gösteren kadın, 4. Anaca davranış, 5. *hık*. Üvey ana (TS 2005).

¹⁰ *yana nerd ü satranc bilir erse ked / harifleri andın ulır erse ked* 2634 “Bundan başka, bir de çok iyi tavla ve satranc oynamasını bilmeli ve rakiplerini iyice sıkıştırmalıdır.” (*Kutadgu Bilig*) (Arat 1979a: 276).

¹¹ *degül anuñ harîfi bilürüz bu / getürdi nâ-gehân bu bize kaygu*, 23949.

¹² *Horasân ulusu Hacı Bekdâş / İşk-ıla olmuş-ıdı aña sırdaş*, 1025 *Yüz yigirmi mürid ki merd-i zarîf / Sâhib-esrâr ‘âlim-idi harîf*, 1026 *Var-ıdı bir muhibbi merd-i zarîf / Tâ Semerkand’dan olmuş-ıdı harîf*, 1137

¹³ *Ay bigin yüz kimde bolsa ol harîf / kiymeyin atlas kabâ şâhid bolur*, 142/8.

¹⁴ Ayrıca herifceğiz “sevgi ve merhamet duyulan zavallı kimse” ile ilk olarak 1971 tarihini taşıyan *Okyanusta* karşılaşıyoruz. Meninski ise bizi *harîfçikten* haberdar ediyor. Argo bir tabir olan *herifçioğlunu* ise 20. yüzyıldan itibaren görüyoruz, bk. *Kâmûs-ı Türkî* 1317-1318.

Lugat-ı Nâcî'de buluyoruz.¹⁵ Bu sözlükten 9-10 yıl sonra yayımlanan *Kâmûs-ı Türkî*'de de kelime bu anlamıyla yer alıyor.¹⁶ Kelime standart dilde kaba, bayağı adamlar için kullanılmasının yanı sıra teklifsiz veya kaba konuşmada "adam" karşılığındadır.¹⁷

Türkçe Sözlük'te yer verildiği için *Derleme Sözlüğü*'nde bulunmayan *herif* kelimesi,¹⁸ aslında Anadolu'da hem olumsuz bir gönderme içermeksizin "adam, erkek" anlamında kullanılıyor,¹⁹ hem de kadınlar eşlerine hitap ederken veya eşlerinden söz ederken ismini söylemek yerine bu kelimeyi yaygın olarak tercih ediyorlar.²⁰ Dolayısıyla kelimenin bu anlamları *Derleme Sözlüğü*'ne kaydedil-

¹⁵ Sözlükte bu anlam için iki örnek verilmiştir: Birinci örnek Sâmi'den alınmıştır: *Nâ-dân olan harîf-i suhândânı neylesün?* şeklinde olan bu örnekte kelime aslında olumsuz bir anlam içermemekte, "adam" anlamına gelmektedir. Ancak Vâsif-ı Enderûnî'den alınan *Gayrı vaz geç ne zemân uslanacaksn a harîf* cümlesi kaba bir ifadedir, burada kelimenin olumsuz bir anlam içerdiğini kesin bir dille ileri süremek de aksini de iddia edemeyiz. Ama en azından Nâcî bu anlamı sözlüğüne dâhil ettiğine göre o devirde kelime olumsuz bir gönderme içeriyor demektir.

Herif kelimesinin Farsçada olumlu anlamlarının yanı sıra olumsuz anlamları da vardır: "meslektaş; arkadaş; ortak; rakip; hasım, düşman; zeki, akıllı, marifetli; hoş, nüktedan; arsız, edepsiz, küstah, cüretkâr" (Steingass 1930: 418).

herif-i gelû-gir Dünya ve rüzgârdan, mütekebbir ve mağrurdan dahi kinaye olunur (*Burhân-ı Katı*).

¹⁶ Ar. [«hîrifet»ten] 1. Sanat arkadaşı, hem-meslek, 2. İşret ve cümbüş arkadaşı, 3. [Tr. zebânzedi: herif] Adı ve bayağı adam, hakir ve nadan şahıs: A herif! 4. Adam, şahs-ı sâlis, öteki: Herif size aşıktan söylüyor siz anlamıyorsunuz. Herif size haber verdi ne kabahati var? (*Kâmûs-ı Türkî* 1317-1318).

¹⁷ **herif** 1. mec. Güven vermeyen, aşağı görülen, bayağı kimse: "İki herif zavallıya abanıyorlar." -A. Rasim. 2. tkz. Adam: "Adamlar yüz kiloluk bir yükü tüy gibi kaldırdırken hafif siklet herifi kaldıramıyorlardı." -B. Felek. (TS 2005). Sözlüğün 1974 ve 1988 yıllarındaki baskılarında kelimeye "gözün tutmadığı aşağı ya da şüpheli görülen kimse" "adam" anlamları verilmiştir.

herif (Ar. harîf "meslektaş, arkadaş"tan) 1. Kaba, bayağı adamlar için kullanılır: Bir selâm ver be herif! Ağzın aşınmaz ya... Hayır / Ne bilir vermeyi hayvan ne de sen versen alır (Mehmet Âkif). Heriflerde din kuvveti yok, yürek çürük (Enis B. Koryürek). Kahpe herif vurdu beni (Refî C. Ulunay). 2. (Kaba konuşmada) Adam: Hâsılı üç de setre pantolonlu herif (Ahmed Midhat Efendi). İçeriden bakkal kıyâfetli gâyet şişman bir herif çıktı (Hüseyn R. Gürpınar). Ve eski bir Âsûrî tipini andıran sakallı bir herifle Kürtçe konuşuyordu (Refik H. Karay). : (Kubbealtı Lugatı 2005). **herif-i nâ-şerif**: "Şereflisi olmayan adam" Kaba, bayağı kimse. (Kubbealtı Lugatı 2005).

harîf i. (Ar. hîrifet "meslek, sanat"tan harîf) 1. Sanat arkadaşı, meslektaş: Anın-ile kıldık temâşâ-i lutf / Cihanda anın gibi yoktur harîf (Hoca Mes'ud). Nüktede âlem harîf olmaz bana gûyâ benim / Her ne söylersem cevâb-ı "len-terânî"dir sözüm (Nef'î). 2. Teklifsiz arkadaş, içki ve eğlence arkadaşı, dost: Ben harîf-i sâde-levh ü dehr pür-nakş-i füsün (Fuzûlî). Harîf-i bezm-i gamım hûn-i dil şarâbım olup / Terâne-i tarabım âh-ı âşıkâna yeter (Fuzûlî) [Türkçe'de kelime anlam ve söyleyiş değişikliğine uğrayarak herif şeklini almıştır. Bk. herif]. (Kubbealtı Lugatı 2005).

¹⁸ Aslında *Derleme Sözlüğü*'ne Türkçe olmayan kelimeler alınmamakla birlikte bu hususta şöyle bir açıklama düşünülmüştür: "11. Halk ağzından alınmış ve bu kitaba geçirilmiş olan sözler içinde Türkçe asıllı olmayanlar da vardır. Halk bunları şu veya bu yönden değiştirerek kullandığından sözlüğümüze alınmaları faydalı görülmüştür" (DS 1965).

¹⁹ "Bizde kadınlar arasında "herif" koca manasıdır. Bizim kadınlar kocasına bir şey söyleyecek olurlarsa "Baksana herif akşam ne yiyeceğiz" der. Bizim herif gelmedi. Ah herifim nerede kaldı. Herif herif Allah seni eksik etmesin, sen olmasan benim hâlim yaman olur (Veled Çelebi 1339).

²⁰ Söz konusu kelime "adam, erkek, genç adam" türünden anlamlarla Gagauzlar, Kırım ve Finlandiya Tatarları tarafından kullanılmaktadır: *erif* 1. Erkek kişi; 2. genç, delikanlı; 3. tip, şahsiyet (Gaydarci 1973); *herif* Erkek, adam (Finlandiya Tatarları); *erif* 1. erkek genç, delikanlı; 2. tip, şahsiyet (Useynov 1994).

melidir. Ama standart dile baktığımızda *herif* kelimesinin kullanılması hoş karşılanmadığı gibi bu kelime ile birlikte kullanılan kelime ve deyimlerin, küfür ve hakaret olarak kabul edildiğini, boşanma nedeni türünden cezalara konu teşkil ettiğini görüyoruz.²¹

Amca, dayı: Her iki kelime de akrabalık kelimeleri olmalarının yanı sıra yaşlı erkekler için kullanılan seslenme sözüdürler. Ama arada bir farkla, *amca* standart dilde bu anlamda kullanılırken ağızlarda bu anlamla *amca* da kullanılmakla birlikte daha yaygın olarak *dayı* kelimesi tercih edilmektedir.²² Standart dilde ise *dayı* erkeğe hitapta kullanılmıyor. *Türkçe Sözlük*'te halk ağzında açıklamasıyla verilen bu kullanım, aslında *Türkçe Sözlük*'ten çıkarılıp *Derleme Sözlüğü*'ne dâhil edilebilir. Ayrıca *Türkçe Sözlük*'te halk ağzında açıklamasıyla *emmi*, *emmioğlu*, *emmi oğlu* da yer alıyor. Aslında bunlar asıl olarak halk diline ait sözcüklerdir. Nitekim *emmi* maddesi *Derleme Sözlüğü*'nde de yer almaktadır.

Hısım sözcüğü *Türkçe Sözlük*'te hukuk terimi olarak yer alıyor,²³ ağızlarda ise *akraba* kelimesinden de daha yaygın olarak bu anlamda kullanılıyor, ama kelime standart dil sözlüğünde yer aldığı için *Derleme Sözlüğü*'ne dâhil edilmemiştir, bu durumda standart dil sözlüğünde kelimeye hukuk terimi dışında “akraba” anlamı verilmelidir.²⁴

Ancak Azerbaycan Türkçesinde (*herif* 1. Göze aşına gelmeyen, şüpheli görünen, iyi olmayan; subjekt. 2. Uyanık, çok bilmiş, her şeyi çabuk anlayan, duyan, akıllı. 3. Ağır olmayan küfür // mec. Alçak, yaramaz (adı anılmaya layık olmayan kişi). 4. *konuşmada* Oyun arkadaşı; oyundaş. 5. *klasik dilde* Sırdaş, arkadaş, munis. 6. Spor karşılaşmasına katılan her iki taraf, rakip (Axundov 2000) ile Başkurt Türkçesinde *xäriř(xäriř)* 1. Yakın keşe, iptâş “yakın kişi, arkadaş”, 2. Äxläki nasar, bozok äşäke keşe “ahlakı bozuk kişi” (Ağışev 1993) ve *harp* biçimiyle Taşkent argosunda “cahil” anlamında kullanılır.

²¹ Küfür ve hakaret deyimleri: a. Tek kelime hâlinde olan, içinde tasviri, soyutluk ve hafif bir şekilde kıyaslama unsurları bulunan küfür ve hakaret deyimleri: alık, balkabağı, marsık, kınamsık, gibi. b. Tek kelime hâlinde olan fiili hakaret deyimleri: zıbmak, kudurtmak, gibi. c. Birden fazla kelimeli fiili hakaret deyimleri: boyundan büyük işe kalkışmak gibi. d. Tasvir unsuru hâkim olanlar: ayrı budaıası, düz taban, çenesi düşük gibi. e. Hayvanlardan yararlanılarak yapılan ve herif gibi kelimelerle beraber kullanılan ağır küfür ve hakaret deyimleri: ağanın beygiri, kıkuyruk herif, köpoğlu, gibi.

²² **Amca** 1. Babanın erkek kardeşi, 2. *ünl.* Yaşlı erkeklere saygı için kullanılan bir seslenme sözü (TS 2005).

Amca (amcacık, amı, ammi, amuca) Amca (İncesu *Dinar –Af. ...) (DS 1963). **Emice** 1. Bk. **Emmi**, 2. Bk. **Emmideş**, 3. Yabancı erkeğe seslenme için kullanılır (Nefsiköseli *Görel –Gr.) (DS 1972). Bu anlam için sadece bu yöre verilmiştir. Ayrıca bu anlam **emi**, **emmi**, **emmideş** şekillerinde gösterilmemiştir.

Dayı 1. Annenin erkek kardeşi, 2. *hlk. ağzında* Cesur, yiğit, 3. *ünlem, hlk.* Yaşlı erkeklere söylenen bir seslenme sözü, 4. *mec.* Bir kimsenin kayıncısı olan, sözü geçer kimse, 5. *argo* Kabadayı, 6. *tar.* Osmanlı İmparatorluğu döneminde Tunus, Cezayir ve Trablusgarp'ta seçimle başa getirilen yönetici (TS 2005).

Dayı (dayca, dayıca) 1. Güzel, iyi (Halıviran, Elvanlar, ...), 2. Cesur, babayiğit (-Uş.; *Kilis –Gaz.; ...) (DS 1969). **Dayının** Dayının yeğenine, yabancı bir kimsenin çocuğa hitabı (*Düzce –Bo.) (DS 1969). **Dayni (dayı)** Dayı (Karahisar *Develi –Ky.) (DS 1969).

²³ **Hısım huk.** 1. Soyca veya evlilik sonucu aralarında bağ bulunanlardan her biri, akraba, 2. Dede ve nineleri bir olanlardan her biri (TS 2005). **Hısım akraba** Yakın ve uzak bütün akraba (TS).

²⁴ *Derleme Sözlüğü*nde bu sözcük yok, sadece **hısımca** var: Akrabalarını çok seven (kimse) (Afşar aşı-reti, Pazarören *Pınarbaşı –Ky.) (DS 1974).

Ağa kelimesinin “ağabey” anlamı standart dil konuşanı tarafından biliniyor, ama sözcüğün hem bu anlamı hem de “koca” anlamı aslında halk ağzına aittir. Nitekim bu durum fark edilmiş *Türkçe Sözlük*’ün yoğun diskinde “koca” anlamı halk ağzında açıklamasıyla verilmiştir. Aslında kelimenin bu anlamının standart dil sözlüğünden çıkarılıp *Derleme Sözlüğü*’ne dâhil edilmesi, “ağabey” anlamının ise halk ağzında açıklamasıyla verilmesi daha iyi olacaktır.²⁵

Kardaş-gardaş aslında standart dile ait değildir, standart dilde sözcüğün kardeş biçimi tercih edilir, bu tespit edilmiş ve *Türkçe Sözlük*’teki *kardaş* maddesi sözlüğün yoğun diskinden çıkarılmıştır.²⁶ Standart dil sözlüğünde yer aldığı için *Derleme Sözlüğü*’nde yer almayan bu sözcük artık *Derleme Sözlüğü*’ne girmelidir.

Bacı: Standart dil konuşanı tarafından bu kelimenin anlamlarının bilindiği bir gerçektir.²⁷ İstanbul Türkçesinde *bacı* var mıydı, herhâlde vardı, mesela “bir evde uzun zaman çalışmış yaşlı kadınlara verilen unvan” anlamıyla kullanılıyordu, ama kelime bugün standart dilde “kız kardeş, abla” gibi anlamlarda tercih edilmemektedir. *Türkçe Sözlük*’teki birinci anlamı halk ağzında açıklamasıyla verilmelidir.

Aslında bu durum başka akrabalık kelimeleri için de söz konusudur. Standart dilde artık *amca kızı*, *amca oğlu*, *hala kızı*, *teyze oğlu* gibi akrabalık kelimelerinin yerini *kuzen/kuzin*, Türkçede kelimelerde cinslik ayırımı bulunmadığı için ağırlıkta olarak *kuzen* kelimesi alıyor. Günümüzde akrabalık kelimelerimizin fazlalığıyla övünüyoruz, ama herhâlde 40-50 yıl sonra standart dilde bunların bir kısmını yitirmiş olacağız. Ama ağızlarda ne güzel ki *kuzen*, *kuzin* gibi sözcükler henüz kullanılmıyor. Türkçede karşılığı bulunduğu hâlde yabancı dilden alınan kelimeler, Türkçeleriyle birlikte bir süre kullanıldıktan sonra, zamanla benimse-nip yerleşmekte ve Türkçelerini unutturabilmektedir. Halk, yabancı etkiden daha uzak olduğu için halk ağzında birtakım kelimeler yaşamaya devam etmektedir.

²⁵ **Ağa** 1. Geniş toprakları olan, sözü geçen, varlıklı kimse, 2. Halk arasında sayılan ve sözü geçen erkek- lere verilen unvan, 3. Büyük kardeş, ağabey, 4. Okuryazar olmayan yaşlıca kişilerin adlarıyla birlikte kullanılan san, 7. tar. Osmanlı İmparatorluğunda bazı kuruluşların başında bulunanlara verilen resmî san, 6. Koca (TS 2005). Bu sözlüğün yoğun diskinde kelimenin mecaz açıklamasıyla “cömert, eli açık” anlamı da bulunmaktadır. Ayrıca yoğun diskte kelimenin “koca” anlamı halk ağzında açıklamasıyla verilmiştir. **Aga** (agabek, age, ago, agu, ağa, ağacı, ağacık, ağadadaş, ağe, ağey, ağış, ağo) 1. Ağa- bey, büyük erkek kardeş (Bektaş *Sandıklı, Karakuyu ...), 2. Baba (*Çarşamba çevresi –Sm.; ...) (DS 1963). **Agadaş** Büyük ağabey (-Ezc. ve çevresi) (DS 1963). **Ağa** (ağababa, ağbaba) 3. Kayıbirader (Bademli *Dinar –Af.; ...), 4. Kayıbaba, kaynata (Tekke –Gm.; ...) (DS 1963). **Ağa** 1. Şeyh (-Ba), 2. Seyit, peygamber sülalesine mensup kimse (*İğdir ve köyleri –Kr.) (DS 1963). **Ağa** Sevgili (-Brd.) (DS 1963).

²⁶ **Kardaş** halk dilinde Kardeş (TS 2005). Bu madde TS’nin yoğun diskinde yer almıyor, yoğun diskte **kavim kardaş** “bütün akrabalar, tanıdıklar” (TS 2005) var. *Derleme Sözlüğü*’nde *kardaş* veya *gardaş* yok, **kardaşlık tutunmak** İki kadın ya da kız mevlit okuta- rak ahret kardeşi olmak (DS 1975), **gardeşlik** (gardaşlık) Arkadaş (DS 1972) vb. maddeler var.

²⁷ 1. Kız kardeş, 2. Bir evde uzun zaman çalışmış yaşlı kadınlara verilen unvan, 3. *hlk*. Büyük kız kardeş, abla, 4. *esk*. Tarikat şeyhlerinin karısı, 5. *ünl*. Kadınlara söylenen bir seslenme sözü (TS 2005). **Bacey** (*bacı*, *baci*, *baco*, *bajı*) Kız kardeş, abla, *bacı* (*Birecik –Ur.; ...) (DS 1965).

Kişi kelimesinin “erkek” anlamında kullanılması da günümüzde standart dil kullanıcısı için nadirattandır.²⁸ Hâlbuki Anadolu’nun pek çok yöresinde *kişi/gişi* “erkek, adam” anlamlarının yanı sıra “eş, koca” anlamında da çok yaygın olarak kullanılmaktadır.²⁹ *Derleme Sözlüğü*’ne sözcüğün “erkek” anlamı ilave edilmelidir.

Sözlükler standart Türkçenin anlamını veriyor, ama bazen kültür dilinde bazen de halk dilinde öyle anlam ayrılıkları, kelimelerin çağrıştırdığı anlamlarda öyle değişiklikler oluyor, birtakım kelimelerin kullanılması bazı ortamlarda öyle kötü karşılanıyor ki insanlar kullanmaktan kaçınıyor, ama bu ayrıntıların hepsini sözlüklerde görmek mümkün olmuyor. Mesela, “İşaret zamiri olarak yerini tuttuğu en yakındaki kimse veya şeyi gösterir” olarak tanımlanabilen **bu** zamiri de aynı şekilde, insanı göstermek için kullanıldığında rahatsızlık yaratıyor. Hâlbuki sözlüklerde “İşaret zamiri olarak yerini tuttuğu en yakındaki kimse veya şeyi gösterir” olarak tanımlanabiliyor.³⁰

Burada üzerinde durulan bütün kelimeler asıl olarak halk dili kelimeleri değildir. Ama biliyoruz ki standart dilin kaynaklarından biri de halk dilidir. 1945 yılında Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan *Türkçe Sözlük*’ün birinci baskısına alınacak sözlerin birinci maddesi “Dilimizde kullanılmakta olan veya kullanılacağı umulan Türkçe sözler” olarak belirlenmiştir.³¹

Türkçe Sözlük’ün ikinci baskısında Şemsettin Sami’nin *Kâmûs-ı Türkî*’ye yazdığı ön sözden özgün biçimiyle yapılan alıntıda, Türkçeyle yazılmış bütün eserlerin söz varlığının araştırılmasıyla yetinilmeyip Türkçenin konuşulduğu her bölgeye yapılacak yolculukla dili en iyi bilen çeşitli halk kesimleriyle sohbet edilerek en nadirlerine varıncaya kadar bütün söz varlığının belirlenmesi düşüncesi işlenmiştir. Böyle bir çalışmanın *Büyük Türk Sözlüğü*’nü ortaya koymada tutulacak tek yol olduğu belirtildikten sonra *Türkçe Sözlük*’ün ikinci baskısına, konuşma diline geçmemiş terimler, bölge ağızlarının söz varlığından verimler alındığı gibi yaygın olan birtakım argo sözler ve deyimlerin de katıldığı belirtilmiştir. Her baskısında yeniden gözden geçirilen *Türkçe Sözlük*’e derlemelerle yeni kelimeler

²⁸ 1. İnsan, kimse, şahıs, 2. *dlb.* Çekimli fiillerde ve zamirlerde konuşan, dinleyen, sözü edilen varlık, şahıs, 3. *ed.* Oyun, roman, hikâye vb.nde yer alan kimse, 4. *hlk.* Eş, koca, 5. *esk.* Erkek (TS 2005).

²⁹ **kişi** 1. Evin erkeği, koca, eş (*Foça -İz.; ...), 2. Yabancı erkek (DS 1975). **Kişilik** Bayramlarda ya da konuk yanına çıkarken giyilen yeni giysi (Balkır *Devrek -Zn.; -Sn.) (DS 1975). **Gişi** (**gissade**) 1. Koca, eş (-Çr.; *Merzifon ve köyleri -Ama.; ...), 2. Kişi, insan (-Çr.; Kuzköy *Akkuş...) (DS 1972). **Gişilik** (I) Bayram ve resmî günlerde giyilen elbise (-Ky.; *Bor, -Nğ.) (DS 1972). **Gişilik** (II) Kibarlık, soyluluk, insanlık (*Bor, -Nğ.) (DS 1972). **Gişilik ses** Yüksek sesle azarlayarak bağırma (için) (*Bor, -Nğ.) (DS 1972). **Gişiye gitmek** Evlenmek (kadınlar için) (*Osmaniye -Ada.) (DS 1972).

³⁰ (Kubbealtı Lugatı 2005: 416). Ama *Türkçe Sözlükte* bu zamirin açıklamasında “kimse” yerine “varlık” sözcüğü kullanılmıştır (TS 2005).

³¹ 1. Dilimizde kullanılmakta olan veya kullanılacağı umulan Türkçe sözler. 2. Hangi dilden olursa olsun terim olarak alınmış ve kullanılmakta bulunmuş olan kelimeler. 3. Bugünün canlı konuşma veya yazı dilinde kullanılan yabancı asıldan gelme sözler.

Ayrıca, yabancı sözlerden öz Türkçe karşılığı bulunmuş ve karşısına yazılmış olanların konuşmada ve yazıda kullanılmasını dil severlerden isteyen Kurumun, henüz karşılığı bulunmamış yabancı kökenli sözlere de birer öz Türkçe karşılık aramayı kendisine ödev edindiği vurgulanmaktadır.

eklendiği gibi bazı kelimeler de çıkarılmıştır. Bir zamanlar *Türkçe Sözlük*'e dâhil edilen, kullanılmadığı için yakın zamanda sözlükten çıkarılan sözler artık *Derleme Sözlüğü*'ne aktarılmalıdır.

Türk Dil Kurumu önce *Türkçe Sözlük*'ü ve *Yazım Kılavuzu*'nu, ardından da ağızların en büyük malzemesini içeren *Derleme Sözlüğü*'nü ve yine bu kurum tarafından yayımlanan diğer ağız malzemelerini İnternet'te araştırmacıların hizmetine sunmuştur. Bunlar çok büyük hizmetlerdir. Böylece *Derleme Sözlüğü* güncellenebilecek ve yeni derlemelerle güçlendirilebilecektir. Biliyoruz ki *Derleme Sözlüğü*'ne 1932 yılına kadar yazı dilimize girmemiş halk ağzından derlenmiş olan Türkçe veya Türkçeleşmiş sözler alınmış,³² yazı dilimizde kullanılan sözler, yurdun herhangi bir köşesinde şekil ve anlamca farklı kullanılanmakta iseler bunlar da derlenmiştir (*DS* 1963: XIX). Ama bu küçük araştırmada görüldüğü gibi ağızlarda yer alan pek çok incelik bu sözlüğe dâhil edilmemiştir.

Halk diline ait malzemenin bir kısmı, yerel unsurlar, Türkçenin halk dilinde kaldığı düşüncesiyle, Türkçe sözcükler unutulmasın diye sözlüklere dâhil edilmiştir. Bu tür kelimelerin bir kısmı başlangıçta çok beğenilerek moda sözcükler olmuşlardır. Fakat halk dilinde yaygın olarak kullanılan birtakım kelimelerin bugün standart dilde teklifsiz ve hatta kaba konuşma kapsamında yer aldıkları bir gerçektir. Bu sebeple de *halk dili*; *kaba dil*, *teklifsiz konuşma* ve hatta *argo* adını verdiğimiz dil düzeyleri ile karıştırılabilmektedir. Bu bir dereceye kadar tabii görülmelidir. Çünkü halk dili kaynaklı pek çok kelime standart dilde kaba dil veya teklifsiz konuşma düzeyinde kullanılmaktadır: *kocakarı*, *herif*, *karı* gibi.

Bir de işin şu yanı var ki *acın kabadayı*, *hır çıkarmak*, *ırgalamak* gibi halk tarafından kullanılan bazı deyimleri argo sözlüklerinde görmek, kaba konuşma, argo ve halk dili terimlerinin sınırlarının çok kesin çizilmemiş olduğunu, belki de bu sınırların çizilmesinin çok zor olduğunu düşündürmektedir. Tabii konuşma dili ürünü olmak, yazıya çok dar çerçevelerde geçmiş olmak ve sözlüklerde yer almamak özelliğinden dolayı ağızlardaki kelimelerin yerlerini, anlamlarını doğru olarak tespit etmek de zorlaşmaktadır (Altun 2002: 69).

Bu çalışmada aslında standart dil sözlüğünün, derleme sözlüklerinin taranmasıyla ve derleme yapılıp metin taranarak oluşturulabilecek bir araştırmaya başlangıç yapmaya çalışılmış, yazı dili ile ağızlardaki örneklerin ortaya koyduğu bir problemden söz edilmek istenmiştir. Üzerinde durulan kelimelerin bir kısmından hareketle halk diline ait birtakım sözcüklerin standart dil konuşanı tarafından teklifsiz veya kaba konuşma, hatta argo olarak değerlendirildiği söylenebilir ve bu

³² *Derleme Sözlüğü*'nün ön sözünde bu sözlükte 1932 yılına kadar yazı dilimize girmemiş ve 1932-1960 yılları arasında, yurdumuzun türlü bölgelerinde halk ağzından derlenmiş olan Türkçe veya Türkçeleşmiş sözlerin bulunduğu belirtilmiştir. "Bazı kimseler, derlemelerin sadece kullanılmak üzere yayımlandığını sanıyorlar. Derlemeler arasında, yazı dilimizin eksiklerini karşılayan sözler, şüphesiz ki vardır. Nitekim son yirmi otuz yıl içinde halk ağzından yazı dilimize hayli kelime girmiştir. Ama Söz Derleme Dergisi yalnız bu amaçla meydana getirilmemektedir. *Söz Derleme Dergisi*'nin önsözünde, derlemelerle güdülen amaç şöyle açıklanmıştır: *Türkiyede halk ağzında dolaşan ve bugüne kadar lügatlere ve yazı diline girmemiş, yahut yazıda pek az kullanılmış olan halk sözlerini toplamakla, bunların hepsinin yazıda, hattâ konuşmada kullanılması gibi bir dilek ileri sürülmüş değildir. ...*" (*DS* 1963).

durum daha geniş bir araştırmayla daha detaylı olarak gözler önüne serilebilir. Ama işin şu yanı da var ki Türkiye’de standart dil o kadar baskın durumdadır ki özellikle ortak kullanılan sözcükler açısından ağızlardaki ince ayrılıkları tespit etmek pek de kolay değildir.

BİBLİYOGRAFYA

- Ağişev, İ. M. ve diğerleri (1993). *Başkort Teleneñ Hüzlege*. T.2: H-Я, Mäskäv: Russkiy Yazık.
- Aksan, Doğan (1969a). “Kelimelerin Ölümü Olayı ve Türk Yazı Dilindeki Örneklerinde Arapça ve Farsça Unsurların Etkisi Üzerine Notlar.” *Necati Lugal Armağanı*, Ankara, 97-108.
- Aksan, Doğan (1969b). “Türkçe Araştırmalarında Yeni Yollar.” 5 Nisan 1969, Türk Dil Kurumunda konuşma (turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/aksan_3.pdf) (Erişim tarihi: 04.03.2008).
- Aksan, Doğan (1979). *Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim*. 1. cilt, 2. baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Aktunç, Hulki (1998). *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü (Tanuklarıyla)*. İstanbul: Yapı Kredi yayınları.
- Altun, Nesrin (2002). “Anlam Bilimi Açısından Argo.” *Türk Kültüründe Argo*. Editörler: Emine Gürsoy-Naskali ve Gülden Sağol [Yüksekkaya], Haarlem-Hollanda: Sota yayını, 67-71.
- Andreas Tietze (2002). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*. 1. cilt A-E., İstanbul: Simurg.
- Anıl, Zeynep Ayça (2002). “Aslı Arapça Olup Türkçe’ye Anlam Kaymasına Uğrayarak Geçmiş Kelimeler.” Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı Yüksek Lisans tezi.
- Arat, Reşid Rahmeti (1979a). *Kutadgu Bilig: Metin. I*. Tıpkıçekimle yapılmış 2. baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Arat, Reşid Rahmeti (1979b). *Kutadgu Bilig: İndeks. III*. Haz. Kemal Eraslan, Osman F. Sertkaya, Nuri Yüce, İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayınları.
- Axundov, Ağamusa ve diğerleri (2000). *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lüğeti*. 3. cilt, genişletilmiş baskı, Bakı: Çırac.
- Ayverdi, İlhan (2005). *Kubbealtı Lugatı, Asırlar Boyu Târihî Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. Redaksiyon-Etimoloji: Ahmet Topaloğlu, cilt 1-3, İstanbul: Kubbealtı yayınları.
- Beyreli, Latif ve Zühal Kültürel, haz. (1999) *Şerîfî. Şehnâme Çevirisi*. cilt 1-4, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Condon, John C. (2000). *Kelimelerin Büyüklü Dünyası: Anlambilim ve İletişim*. 3. baskı, İstanbul: İnsan yayınları.
- Çağatay, Saadet (1960). “Zur Wortgeschichte des Anatolisch-Türkischen.” *Ural-Altische Jahrbücher*, XXXII, 78-87.

- Dankoff, Robert (2004). *Evliya Çelebi Okuma Sözlüğü*. Çev. Semih Tezcan, İstanbul.
- Demir, Nurettin (2003). "Kıbrıs Ağızları Üzerine Çeşitlemeler." *Türk Dili*, 614/Şubat, 203-208.
- Demir, Nurettin (2008). "Kıbrıs'ta Türkçe." *Suya Düşen Sancak: Kıbrıs Türk Kültürü Üzerine İncelemeler*. Editörler: Nihat Öztoprak ve Bayram Ali Kaya, İstanbul: 47 Numara Yayıncılık, 60-79.
- Demir, Nurettin ve Emine Yılmaz (2003). *Türk Dili El Kitabı*. Ankara: Grafiker yayıncılık.
- Develioğlu, Ferit (1990). *Türk Argosu, İnceleme-Sözlük*. Ankara: Aydın Kitabevi yayınları.
- Doğan, Aksan (1966). "Türk Anlam Bilimine Giriş-Anlam Değişmeleri." *TDAY Belleten*, 167-184.
- Doğan, Mehmet (2001). *Doğan Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Vadi yayınları.
- Eraslan, Kemal (1999). *Mevlâna Sekkâkî Divanı*. Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Ersoylu, Halil (2001). *Lokmanî Dede. Menâkıb-ı Mevlâna*. Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Gaydarcı, G. A. ve diğerleri (1973). *Gagauzsko-Russko-Moldavskiy Slovar*. Moskova.
- Gökçeoğlu, Mustafa (1997). *Kıbrıs Türk Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. Genişletilmiş 3. baskı, Lefkoşa: Galeri Kültür yayınları.
- Guiraud, Pierre (1975). *Anlambilim*. Çev. Berke Vardar, İstanbul: Gelişim yayınları.
- İbrahim Cüdî Efendi (1332/1916). *Lugat-ı Cüdî*. Trabzon: Kütüb-hâne-i Hamdî, Mirkoviç Matba'ası.
- Kadri, Hüseyin Kâzım (1928). *Türk Lûgati: Türk Dillerinin İştikakı ve Edebî Lûgatleri. 1*, İstanbul.
- Karahan, Leylâ (1994). *Erzurumlu Darîr. Kıssa-i Yûsuf (Yûsuf u Züleyhâ)*. Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Karamanlioğlu, Ali Fehmi, haz. (1989). *Gülîstan Tercümesi (Kitâb Gülîstan bi't-Türkî)*. Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- (Kestelli), Raif Necdet (2004). *Resimli Türkçe Kâmûs*. Haz. Recep Toparlı ve diğerleri, Ankara: Türk Dil Kurum yayınları.
- Li, Yong-Söng (1999). *Türk Dillerinde Akralılık Adları*. İstanbul: Simurg.
- Mehmed Esad Efendi (1999). *Lehçetü'l-Lugat*. Haz. Ahmet Kırkkılıç, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Meninski, Francisci à Mesgnien (M DC LXXX). *Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae, Arabicae, Persicae = Lexicon Turcico-Arabico-Persicum*. I, Viennae Austriae.
- Millî Eğitim Bakanlığı (1995). *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*. 2 cilt, Ankara.
- Muallim Nâcî (1308/1891). *Lûgat-ı Nâcî*. İstanbul: Asır Matba'ası.
- Mustafa Bin Şemseddin Ahterî (1242/1823). *Ahteri-i Kebîr*. İstanbul: Dârü't- Tıbâ'ati'l-Âmire.

- Mütercim Âsım Efendi (2000). *Burhân-ı Katı*. Haz. Mürsel Öztürk ve Derya Örs, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Necip, Emir Necipoviç (1995). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Çev. İklil Kurban, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Özkan, Mustafa (1993). *Mahmûd b. Kâdî-i Manyâs Gülistan Tercümesi. Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Özön, Mustafa Nihat (1979). *Osmanlıca-Türkçe Sözlük*. 3. baskı, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- Pakalın, Mehmet Zeki (1971). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. Cilt 1-3, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı yayınları.
- Radloff, Wilhelm (1893). *Versuch Eines Wörterbuches der Türk-Dialecte. I*, Mit einem Vorwort von Omeljan Pritsak. Sn. Petersburg.
- Rado, Şevket ve Muharrem Ergin, haz. (1969). *Hayat Büyük Türk Sözlüğü*. İstanbul: Hayat yayınları.
- Sağol Yüksekaya, Gülden (2008). "Standart Dil ile Halk Dilinde Ortak Kullanılan Sözcüklerin Dil Düzeyleri Üzerine." I. Uluslararası Kaşgarlı Mahmut Dil ve Edebiyat Sempozyumu, 9-12 Nisan 2008, Yakın Doğu Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi, Lefkoşa-KKTC.
- Sarı, Mevlût [1982]. *El-Mevârid. Arapça-Türkçe Lûgat*. İstanbul: Bahar yayınları.
- Steingass, F. (1930). *A Comprehensive Persian-English Dictionary: Including the Arabic Words and Phrases to be met with in Persian Literature*. Second Impression, London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co. Ltd.
- Şemseddin Sami (1317-1318/1899-1900). *Kâmûs-ı Türkî*. 2 c., İstanbul: İkdâm Matba'ası.
- Şirvanlı Mahmûd (1998). *Tarih-i İbn-i Kesîr Tercümesi (4. Cilt, 1. Kısım), Dil Özellikleri-Metin - Sözlük*. Haz. Arslan Tekin, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Topaloğlu, Ahmet (1989). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken.
- Toparlı, Recep, haz. (2000). *Ahmet Vefik Paşa. Lehce-i Osmânî*. Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Tuğlacı, Pars, haz. (1971). *Okyanus 20. Yüzyıl Ansiklopedik Türkçe Sözlük*. C II, İstanbul: Pars Yayınevi.
- Türk Dil Kurumu (DS) (1963-1982). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. I-XII, Ankara.
- Türk Dil Kurumu (TS) (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara.
- Türk Dil Kurumu (TS) (2008). *Türkçe Sözlük*. Ankara (Yoğun Disk).
- Türk Dil Kurumu (TTS) (1963-1977). *XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü*. I-VIII, Ankara.
- Useynov, S. M. (1994). *Kırım Tatarca-Rusça Lugat*. Ternopol.
- Vardar, Berke ve diğerleri (1988). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: ABC Kitabevi.
- Yalım, Özcan (1998). *Türkçe'de Yakın ve Karşıt Anlamlılar Sözlüğü*. Ankara: İmge Kitabevi yayınları.